

ف

سطح بندی و گونه بندی مسجلد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نظام سطح بندی گونه بندی مساجد

تهیه و تنظیم: مرکز رسیدگی به امور مساجد
انتشار: چاپ نخست، پاییز ۱۳۹۷

مدیر هنری: محسن هادی

نشانی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، خیابان دانشگاه جنوبی، نبش

کوچه عطارد، پلاک ۵.

کد پستی: ۱۳۱۶۷۱۳۴۹۹

تلفن: ۶۶۴۹۷۰۲۷

www.masjed.ir

« فهرست

۱۰	مقدمه
۱۱	« فصل اول: گونه بندی
۱۳	الف) تعریف
۱۴	ب) ضرورت گونه بندی مساجد
۱۵	ج) رویکرد اصلی
۱۶	د) اهداف و زمینه های مدنظر
۱۶	هـ) سیستم نرم افزاری تصمیم یار در طرح گونه بندی
۱۷	و) گونه بندی مساجد بر اساس نوع، محل استقرار و جامعه ی هدف
۲۱	« فصل دوم: سطح بندی
۲۳	الف) تعریف سطح بندی
۲۳	ب) رویکرد اصلی
۲۴	ج) مبنای سطح بندی مساجد
۲۴	د) اهداف سطح بندی
۲۴	هـ) دسته بندی مساجد جامعه اسلامی به لحاظ گوناگونی
۲۵	و) تعاریف و شرح دسته بندی مساجد

« فصل سوم: درجه بندی	۳۳
الف) رویکرد اصلی درجه بندی	۳۵
ب) اهداف درجه بندی بر اساس ارزیابی کیفی	۳۵
ج) انواع مسجد بر حسب درجه	۳۶
د) شاخص های نظام مند واحد	۳۶
هـ) نحوه تعیین سطح و درجه امام جماعت مسجد	۳۷
« فصل چهارم: نحوه اجرای طرح	۳۹
الف) نحوه شناسایی و تفکیک مساجد بر اساس سطح و گونه	۴۱
ب) شیوه زمان بندی	۴۲
ج) مدل بهره برداری از اطلاعات و سطوح دسترسی ارکان	۴۲
د) چگونگی انجام عملیات شناسایی مساجد توسط نواحی	۴۲
هـ) نتایج حاصل از طرح	۴۳
فصل پنجم: جدول ها	۴۵
الف) جدول اصلی طرح	۴۷
ب) جدول سطح بندی	۴۷
ج) جدول درجه بندی	۴۸

« دیباچه

در طلوعه چهل سالگی انقلاب شکوهمند اسلامی و بعد از چهار دهه تلاش و مجاهدت در عرصه های اقتصادی، سیاسی، نظامی و فرهنگی، فکر و کلام رسا و راسخ امام راحل به گوش می رسد که: «مسجد محلی است که از آن باید امور اداره شود. این مساجد بود که این پیروزی را برای ملت ما درست کرد. این مراکز حساسی است که ملت باید به آن توجه داشته باشند. اینطور نباشد که خیال کنند که حالا دیگر ما پیروز شدیم، دیگر مسجد می خواهیم چه کنیم. پیروزی ما برای اداره مسجد است.»^۱

در تمام این سالها، فعالیت های شایان توجهی در بسیاری از نهادها و سازمان های متولی در حوزه مسجد صورت گرفته است. اما دانش تخصصی مدیریت مسجد و تدوین نظریات و تجربیات مرتبط با آن، در این دوره، امری مغفول و فراموش شده بود که در آستانه چهل سالگی انقلاب اسلامی و عطف به فرمایش امام عزیز (ره) که پیروزی ما برای اداره مسجد است، بر آن شدیم، داشته های خود را در مرکز رسیدگی به امور مساجد که به تعبیر مقام معظم رهبری، به عنوان «مرکز و مرجع مقبول، آگاه و نافذالکلمه ای در امر مساجد» محسوب می شود، در حوزه

۱ : ۵۹/۴/۲۰:

۲ : ابلاغیه ی رهبر معظم انقلاب به آیت الله مهدوی کنی برای تاسیس مرکز

های مطالعاتی، برنامه‌ای و عملیاتی تجمیع و تدوین نموده و به محضر صاحب نظران، دست اندرکاران و کارگزاران عرصه مسجد تقدیم نماییم.

امید است ضمن مطالعه و بهره‌مندی از این مجموعه، با ارائه نظرات و پیشنهادات خود، در تکمیل هر چه بهتر و کیفی محصولات در حوزه مدیریت مسجد، سهیم باشید. فراموش نکنیم «چنانچه مساجد کیفیت شایسته خود را بیابد، هزینه‌های مادی و معنوی بسیاری از دوش جامعه، مردم و مسئولان برداشته خواهد شد»^۱.

مرکز رسیدگی به امور مساجد

نظام
سطح بندی گونه بندر مستجد

« مقدمه

فقدان سطح‌بندی علمی و نظام‌مند و نبود برنامه‌ریزی دقیق در جهت ارتقای جایگاه و طراز مسجد از جمله کاستی‌های اساسی و مشهود در برنامه‌ریزی‌های دقیق مساجد است. استان تهران برخوردار از توانمندی‌های بالقوه در بهره‌مندی از ظرفیت مساجد است که به دلایل مختلف از جمله عدم شناسایی سطح و گونه مساجد استان، در حد انتظار بروز نکرده است، از این رو بررسی وضعیت کنونی مساجد و تعیین شاخص‌های ارزیابی به عنوان گام‌های نخستین برای اجرای طرح سطح‌بندی و گونه‌بندی مساجد بوده که در ضمن نظام‌نامه ارزیابی عملکرد مسجد قابل دستیابی است.

لذا تعیین سیاست‌های اجرایی در طرح سطح‌بندی و گونه‌بندی جهت بهره‌برداری حداکثری از ظرفیت مساجد استان به عنوان یک اولویت محوری متصور بوده که می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های حاکمیتی در امر مسجد نقش کلیدی ایفاء نماید.

طرح پیش‌رو بیانگر چگونگی تعیین سطح و گونه مساجد است که نتیجه اجرای آن تعیین درجه‌بندی مساجد خواهد بود و این امر بهره‌مندی مساجد از ظرفیت‌ها و امکانات متنوع را نظام‌مند نموده و تصویر روشنی از گونه‌بندی مساجد استان ارائه می‌نماید.

« فصل اول: گونه بندی

« الف) تعریف

پیش از ورود به مفهوم گونه شناسی دو تعریف پایه‌ای از بافت شهری و گونه در ابتدا باید ارائه کرد تا با شناخت آن بتوان مفهوم گونه‌بندی را به راحتی درک نمود. منظور از بافت شهری «سنتزی است از تمام اجزای کالبدی یک شهر» بافت شهری یک کل ارگانیک است که در سطوح وضوح متمایز قابل مشاهده است در کلی‌ترین سطح، بافت را می‌توان حالات مختلف همجواری و فضاها را پر و خالی در ترکیبات مختلف و همچنین نحوه‌ی قطعه‌بندی اراضی دانست.

گونه به عنوان یک مفهوم به نوع، طبقه یا دسته‌ای از مردم یا گروهی از اشیاء اشاره دارد که ویژگی‌های مشخص مشترکی دارند و این ویژگی‌ها آنها را از دیگر مردم یا گروه‌های اشیاء متمایز می‌نماید. گونه‌بندی «تلاشی است برای قرار دادن مجموعه‌ای از اشیای پیچیده در یک مجموعه‌ی منظم برای دستیابی به عمومیت بیشتر در جهت شناخت و برنامه‌ریزی.

گونه‌بندی را می‌توان به سه منظور مفید دانست: اول، ابزار توصیف ساختار مجموعه‌ای از فضاها و عناصر متنوع (در اینجا منظور همان مساجد است) بر حسب ویژگی‌های مختلف؛ دوم، ابزار تحلیل و ایجاد ارتباط میان داده‌های زیست محیطی و اقتصادی، اجتماعی با گونه‌های مختلف تعریف شده و تحلیل آن‌ها و سوم، ابزار برنامه‌ریزی با تأمین درک عمیق از گونه‌های مختلف، که راه را برای برنامه‌ریزی و طراحی مناسب‌تر در سطح خرد و کلان هموار می‌نماید.

« ب) ضرورت گونه‌بندی مساجد

گونه‌بندی، با آشکار نمودن توانمندی‌ها و ظرفیت‌های پیدا و پنهان بخش‌های مختلف و نقاط قوت و ضعف کارگزاران مسجد، در جهت نیل به آرمان مسجد طراز و تحقق اهداف مدنظر، جهت دهی، هماهنگ و هدفمند خواهد کرد. لازم به ذکر است برخی از دغدغه‌هایی که در امر (مدیریت بر مسجد) قابل ملاحظه هستند به شرح ذیل است:

۱. امام جماعت منصوب شده فرد لایق و فاضلی است، اما در اداره‌ی مسجد موفق نیست. به تعبیری با ویژگی‌های مسجد هماهنگی و تناسب لازم را ندارد.
۲. مساجدی که به عنوان الگو و موفق معرفی می‌شوند برای برخی از مساجد چشم‌اندازی دست‌یافتنی و امیدبخش و برای برخی دیگر مایه‌ی ناامیدی و دست‌نیافتنی هستند.
۳. از محتوا، محصولات و برنامه‌های فرهنگی در برخی از مساجد استقبال فراوان می‌شود و برخی دیگر آن را نامناسب می‌دانند. لذا برای همه‌ی مساجد نباید یک نوع محتوا، محصول و برنامه تدارک دیده شود.
۴. آموزش‌هایی که به کارگزاران مسجد ارائه داده می‌شود در برخی از مساجد با استقبال و اقبال روبرو است و برای برخی دیگر فاقد جذابیت است.
۵. ارزیابی از مساجد تناسبی با شرایط و ظرفیت‌های آن‌ها ندارد و گاهی عادلانه و منصفانه نیست.
۶. پشتیبانی و مساعدت مرکز از مسجد بر اساس نسخه‌ی واحد، یا مراجعه و پافشاری کارگزاران مسجد و سلیقه‌ی مدیران است.

« ج) رویکرد اصلی

به طور کلی بسته به معیارهای متفاوتی می توان گونه بندی های مختلفی از مساجد را مد نظر قرار داد که گونه بندی بر اساس شاخص عملکردی، نوع کارکرد جنبی، پهنه بندی اقلیمی، موقعیت استقرار، کثرت و شیوع انحرافات فرهنگی و مذهبی پیرامون مسجد و از این دست به شمار می روند که در ادامه برخی از آنها ذکر می شوند:

« گونه بندی بر اساس مقیاس عملکردی:

بالحاظ مقیاس عملکردی به عنوان معیار گونه بندی می توان مساجد را به مصلی، مساجد جامع، مساجد محوری، مساجد محله ای، مساجد ادارات و مدرسه ای و ... تقسیم بندی نمود.

« گونه بندی بر حسب موقعیت استقرار:

مساجد واقع در محلات، پادگان ها، ورزشگاه ها، پارکها، کارخانجات، مساجد واقع در جاده های بین راهی، مساجد بازار و ... در این شیوه طبقه بندی از یکدیگر متمایز می گردند.

« گونه بندی بر حسب بانیا ساخت:

براین اساس نیز مساجد را می توان به مساجدی که رقبات آن دارای متولی منصوص، غیر منصوص، دارای رقبه، فاقد رقبه و مساجد عمومی تقسیم و تفکیک نمود. لکن آنچه در این طرح بیشتر مد نظر واقع شده و به عنوان محور اصلی مطرح است، گونه بندی بر اساس نوع مخاطب و محل استقرار مسجد است.

« د) اهداف و زمینه‌های مدنظر

گونه‌بندی سبب خواهد شد واحدهای ستادی مرتبط با مسجد، جایگاه و سهم خود را در قبال مساجد همگون در گونه‌های تعریف شده دریافته و با تدوین سیاست‌های عملیاتی دقیق و منطبق با راهبردهای مرکز، توان عملیاتی خود را در راستای ارتقای مسجد به کار گیرند. لذا این طرح بسسترهای لازم را برای هر مسجد آماده می‌نماید تا کارشناسان بتوانند بر اساس شاخص‌ها و معیارهای نظام‌مند، مساجد را مورد ارزیابی قرار دهند. محورهای اصلی قابل طرح عبارتند از:

- تعیین امام جماعت متناسب با نوع کارکردها و مخاطب مسجد
- تعیین سایر کارگزاران (امناء و خادمین) متناسب با نوع کارکردها، مخاطب و ظرفیت‌های بالقوه مسجد
- ارائه‌ی محتوا و محصولات پشتیبان به نسبت کارکردها و مخاطب مسجد
- ارائه‌ی الگوی برنامه‌ای و جهت‌دهی به فعالیت‌های مسجد به تناسب کارکردها و نوع مخاطبین (فرهنگی، کارگر، کارمند، نظامی، و...) و طراز امام جماعت مسجد (حجت الاسلام، حجت الاسلام و المسلمین، آیت الله و...)

« ه) سیستم نرم‌افزاری تصمیم‌یار در طرح گونه‌بندی

این نرم‌افزار فرم‌های تکمیل شده توسط کارشناسان ارزیاب را دریافت کرده و ضمن تعیین گونه و سطح بالفعل مسجد، گونه و سطح بالقوه مسجد را نیز تعیین می‌کند. همچنین با تعیین نقاط ضعف و نقایص موجود بر اساس گزارش کارشناس ارزیاب، مسیر ارتقای مسجد به گونه و سطح مطلوب را نیز مشخص می‌نماید.

جامعه هدف	محور اصلی فعالیت	گونه
تمامی اعضای خانواده در سنین مختلف	تقویت ارحام و پیوندهای خانوادگی	مساجد مستقر در اماکن عمومی
کسبه و بازاریان	جهت دهی و ترویج رزق حلال	مساجد مستقر در اماکن تجاری و بازار
متولیان و مخاطبان فرهنگ، هنر و تعلیم و تربیت	تربیت و تامین سرمایه انسانی جامعه اسلامی	مساجد مستقر در اماکن فرهنگی و آموزشی
دولت مردان، نظامیان و دست اندرکاران حاکمیت	اداره‌ی جامعه‌ی اسلامی و جهت دهی سیاسی	مساجد مستقر در شهرک‌های نظامی

« (و) گونه‌بندی مساجد بر اساس نوع، محل استقرار و جامعه‌ی هدف

« (۱) مساجد مستقر در اماکن مسکونی:

با توجه به این که مخاطب اصلی مساجد مستقر در اماکن مسکونی عموم افراد جامعه‌اند، محور اصلی فعالیت این گونه مساجد تقویت ارحام و پیوندهای خانوادگی است.

زیر محورهای قابل طرح در اینگونه مساجد:

- برنامه‌ریزی و اهتمام در جذب، ساماندهی و تربیت مسجدی کودکان، نوجوانان و جوانان.
- برنامه‌ریزی در جهت تقویت حضور بانوان در مسجد و ارائه خدمات فرهنگی، تربیتی با محوریت مسائل عبادی و دینی منطبق با نیازمندی‌های روز جامعه اسلامی.
- تکریم سالمندان و آماده‌سازی حضور آنان در فضای عبادی مسجد و بهره‌گیری از تجربیات آنان.
- برنامه‌ریزی کلی در جهت ارتقای سطح دینی و فرهنگی عموم نمازگزاران با محوریت خانواده.

■ برنامه‌ریزی در جهت برگزاری مراسم عبادی و فرهنگی متناسب با نیاز جامعه هدف.

« ۲) مساجد مستقر در اماکن تجاری و بازار:

مخاطب اصلی در مساجد مستقر در اماکن تجاری و بازار کسبه، بازاریان و رهگذران هستند؛ از اینرو جهت دهی به این اقشار و ترویج رزق حلال در اقتصاد و بازار به عنوان محور اصلی فعالیت‌های این گونه از مساجد است.

ذیلاً محورهای قابل طرح در اینگونه مساجد ارائه می‌شود:

■ ترویج و توسعه فرهنگ ارتزاق حلال با محوریت احکام کسب.

■ برنامه‌ریزی در جهت حضور و مشارکت حداکثری کسبه و بازاریان در مسجد.

■ احصای نیازمندی‌های دینی و فرهنگی جامعه هدف و تلاش در جهت ارتقای سطح دینی و فرهنگی آن‌ها.

■ برنامه‌ریزی در جهت ایجاد فضای تربیتی، دینی در مسجد با محوریت ترویج و آموزش کسب رزق حلال.

■ شناسایی خیرین بازار و تلاش برای ایجاد تشکل‌های اقتصاد اسلامی جهت رفع دغدغه‌های مالی افراد نیازمند با ترویج فرهنگ انفاق و قرض الحسنه.

« ۳) مساجد مستقر در اماکن فرهنگی و آموزشی:

متولیان و علاقه‌مندان به فرهنگ، هنر و تعلیم و تربیت مخاطب اصلی این گونه مساجدند به همین دلیل مساجد مستقر در اماکن فرهنگی و آموزشی هدف تربیت و تأمین سرمایه‌ی انسانی جامعه‌ی اسلامی را به عنوان محور اصلی فعالیت‌های خود برگزیده‌اند. زیر محورهای قابل طرح در اینگونه مساجد عبارتند از:

■ برنامه‌ریزی و اهتمام برای حضور و مشارکت حداکثری نخبگان علمی و فرهنگی در مسجد.

■ شناسایی نخبگان و صاحب‌نظران و بهره‌مندی از آنان در جهت اهداف عالی مسجد.

- تشکیل انجمن‌های فرهنگی، تربیتی با محوریت مسجد.
- تشکیل اتاق فکر جهت بهره‌مندی اهالی مسجد از ظرفیت‌های موجود فرهنگی علمی و برنامه‌ریزی برای استفاده از این ظرفیت در مساجد دیگر.
- برنامه‌ریزی برای تربیت نیروی انسانی جامعه اسلامی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های علمی، هنری و فرهنگی با محوریت مسجد.

« ۴) مساجد مستقر در شهرک‌های نظامی:

- مخاطب اصلی در این گونه مساجد دولتمردان، نظامیان، دست‌اندرکاران حاکمیت و خانواده‌هایشان هستند، لذا این مساجد هدف اداره‌ی جامعه‌ی اسلامی و جهت‌دهی سیاسی را به عنوان محور اصلی فعالیت‌های خود می‌دانند.
- زیر محورهای قابل طرح در اینگونه مساجد با این عناوین مطرح می‌شود:
- برنامه‌ریزی برای حضور و مشارکت حداکثری جامعه هدف در مسجد.
 - تشکیل گروه‌های بصیرت‌افزایی با حضور صاحب‌نظران مسجدی در آن.
 - برنامه‌ریزی در راستای بهره‌مندی حداکثری از صاحب‌نظران مسجدی در برنامه‌ها و همایش‌های سیاسی انقلابی مسجد.
 - تلاش در جهت اشاعه روحیه دینی و انقلابی در میان خانواده‌های آنان با محوریت برنامه‌های مسجدی.

« فصل دوم: سطح بندی

« الف) تعریف سطح بندی

بیانگر تعیین نسبت سلسه مراتب بین دو یا چند گونه که شامل نوع، طبقه یا دسته‌ای از مردم یا گروهی از اشیاء است، می‌شود. در سطح بندی ویژگی‌های یک گونه در قیاس گونه‌ای دیگر قرار می‌گیرد. این ویژگی‌ها که سبب ایجاد تمایزات می‌شود، نظامی را موجب می‌گردد که بر اساس آن طبقه بندی گونه‌ها یا همان سطح بندی صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر سطح بندی «تلاشی است برای تبیین جایگاه مراتب گونه‌ها نسبت به یک دیگر تا بر اساس آن تحلیل، ارزیابی، استفاده از ظرفیت‌های پیدا و پنهان یک گونه و تخصیص منابع مورد نیاز، بر اساس جایگاه خاص هر گونه صورت پذیرد.»

« ب) رویکرد اصلی

سطح بندی مساجد فرآیندی است مستمر که طی آن کلیه مساجد در زمان‌های مشخصی و در شاخص‌های مختلف مورد ارزیابی قرار گرفته و با تعیین سطح هر مسجد، مسیر رشد و ارتقای آن مشخص می‌شود.

« ج) مبنای سطح بندی مساجد

- موقعیت و گستره‌ی جغرافیایی تحت پوشش مسجد.
- شناسایی مراکز فرهنگی و آموزشی پیرامون مسجد.
- شناسایی بافت فرهنگی اطراف مسجد.
- تنوع کارکردها و برنامه‌های مسجد.
- گستره‌ی مخاطبان مسجد و بافت جمعیت پیرامونی.
- سطح و کیفیت کارگزاران مسجد.
- گسترده‌ی ساختمان مسجد و فضاهای مرتبط با آن.
- امکانات مسجد.

« د) اهداف سطح بندی

(بامعیار گستره‌ی جغرافیایی تحت پوشش)

- تناسب امام جماعت با ویژگی‌ها، امکانات و گستره‌ی تحت پوشش مسجد.
- ارتقای مساجد با تغییر موقعیت جمعیتی و ساختمانی و جغرافیایی به سطح بالاتر.
- جانمایی مساجد جدید در سطوح مختلف.

« ه) دسته بندی مساجد جامعه اسلامی به لحاظ گوناگونی

- مسجد مصلی
- مسجد جامع
- مسجد محوری

■ مسجد محله‌ای (عام)

■ مسجد ویژه (خاص)

■ مسجد روستائی

■ مسجد بین راهی

« (و) تعاریف و شرح دسته بندی مساجد

« (۱) مسجد مصلی:

تعریف:

مصلی مکان وسیع و روبازی بوده که در حاشیه شهرها، ظاهراً فقط برای برگزاری نمازهای عید فطر و قربان آماده می شده است و پیشینه آن به زمان زندگی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در شهر مدینه باز می گردد.

ویژگی ها:

۱. از نظر جغرافیایی معمولاً در نقاط قابل دسترس و محوری شهر واقع شده و به عنوان مسجد شاخص شناخته می شود.
۲. غالباً از این مساجد در نمازهای یومیه استفاده نمی گردد و منحصرأ در نمازهای جمعه، عیدین بهره برداری می گردد.
۳. در برخی از شهرستان ها که مصلی وجود ندارد نماز جمعه غالباً در مساجد جامع یا محوری برگزار می گردد.

« ۲) مسجد جامع:

تعریف:

مسجد جامع، در معماری دوره اسلامی ایران، به مسجدی گفته می‌شود که در هر شهر برای اجتماع مردم توسط حاکمان تأسیس گردیده و به دلیل اقامه نمازهای گروهی مهم مانند نماز جمعه و نماز عید در مقیاس بزرگ تر ساخته می‌شده است.

کارکردها:

گردهمایی از کاربردهای اصلی مسجد جامع گرد هم آوردن ساکنان یک شهر برای ارتباط با حاکمان بوده است. بر خلاف سایر مسجدها، مسجد جامع تنها محل برگزاری نمازهای روزانه نبوده بلکه بیشتر جایی برای اطلاع رسانی حاکمان به مردم بوده است.

■ **نماز جمعه:** بنابر فقه اسلامی، هر شهر معمولاً تنها یک مکان برای برگزاری نماز جمعه دارد و از همین روی مسجدهای جامع که دارای فضای بزرگ تر بوده‌اند جایگاه برپایی نماز جمعه هم بوده‌اند.

■ **نماز عید:** نمازهای دو عید بزرگ مسلمانان یعنی نماز عید فطر و نماز عید قربان در مسجدهای جامع برپا می‌شده است.

البته امروزه در کلان شهرهایی مانند تهران در هر منطقه یا محله‌ای مسجدی به عنوان مسجد جامع قرار دارد.

مهم‌ترین تفاوت مسجد جامع با مسجد معمولی، از لحاظ فقهی، در موضوع اعتکاف است که از دیر زمان مورد اختلاف فقها بوده است و عموم فقها قائل به جواز اعتکاف در مساجد معمولی نبوده‌اند. از مهم‌ترین مشخصه‌های مساجد جامع، که آن‌ها را از مساجد معمولی متمایز می‌ساخت، کارکردهای سیاسی، اداری، اجتماعی و آموزشی آن‌ها بود.

■ **تبصره ۱:** امروزه با توسعه شهرها ممکن است مساجد جامع در مرکز شهر واقع نباشند.

□ تبصره ۲: مبنای مساجد جامع از نظر فقه اسلامی، شرکت اقشار مختلف جامعه در نماز آن است.

ویژگی‌ها:

۱. دارای مرکزیت جغرافیایی نسبت به تمام نواحی و مناطق شهر و اتصال راه‌های اصلی شهر و مسیرهای ناوگان حمل و نقل عمومی به مسجد و یا محوطه‌ی پیرامونی آن.
۲. دارای ساختمان‌های وسیع با گنجایش بالای جمعیت برای حضور حداکثری مردم و بهره‌مند از ویژگی‌های معماری اسلامی ایرانی با رویکردی روزآمد و مقاوم در برابر حوادث و بلایای طبیعی و امکانات سخت افزاری و رفاهی ویژه‌ی نمازگزاران.
۳. برخوردار از مجموعه‌های فرهنگی در حاشیه‌ی مسجد با کارکردهای متنوع فرهنگی اجتماعی متناسب با شئون مسجداز قبیل کانون فرهنگی و کتابخانه فعال، دارالقرآن و پایگاه بسیج مردمی.
۴. برخوردار از مجموعه‌ی آموزشی حوزوی و دانشگاهی در حاشیه‌ی مسجد.
۵. بهره‌مند از برجسته‌ترین عالم روحانی استان، شهر یا شهرستان به عنوان امام جماعت.
۶. موفق در جذب اقشار مختلف مردم به ویژه جوانان و نوجوان به محیط معنوی مسجد.
۷. برخوردار از امناء و کادر داوطلب و مجرب که صلاحیت علمی، اخلاقی و عملی آنان در حد مطلوب بوده و آموزش‌های لازم را در راستای ایفای خدمت به محیط نورانی مسجد پشت سر گذارده‌اند.
۸. دارای تشکل‌های فعال مسجدی به نحوی که بخش عمده‌ای از برنامه‌های فرهنگی تربیتی و آموزشی مسجد را برعهده گرفته و زمینه ساز جذب حداکثری نسل جوان به محیط مسجد می‌گردند.
۹. دارای ظرفیت برنامه‌های متنوع فرهنگی اجتماعی در راستای رسالت مسجد به صورت مستمر و مناسبی.

■ **تبصره:** بعضاً در بعضی از شهرها که فاقد مصلی هستند نماز جمعه و نماز

عیدین هم در این مساجد برگزار می‌گردد.

« ۳) مسجد محوری:

تعریف:

مسجدی که در نواحی و مناطقی از شهرهای بزرگ واقع شده و به جهت جغرافیایی و گستره‌ی موسع تعاملات و فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی خود، به نوعی مرکزیت دارد.

ویژگی‌ها:

۱. این مساجد از نظر جغرافیایی دارای مرکزیت نسبت به تمام محله، نواحی و مناطق شهر بوده و دسترسی راه‌های اصلی شهر و مسیرهای ناوگان حمل و نقل عمومی به مسجد و یا محوطه‌ی پیرامونی آن آسان است.

۲. جمعیت نمازگزار این مساجد بالای ۳۰۰ نفر (زن و مرد) است.

۳. دارای ساختمان‌های وسیع و موقوفات با درآمد مکفی.

۴. برخوردار از مجموعه‌های فرهنگی در حاشیه‌ی مسجد با کارکردهای متنوع فرهنگی اجتماعی متناسب با شئونات مسجد از قبیل کانون فرهنگی و کتابخانه فعال، دارالقرآن و پایگاه بسیج مردمی.

۵. برخوردار از مجموعه‌ی آموزشی در حاشیه‌ی مسجد.

۶. دارای برنامه‌های متداول هفتگی، اعم از تلاوت روزانه قرآن کریم، ادعیه هفتگی، سخنرانی‌های هفتگی و...

۷. نیازمند به بهره‌مندی از روحانی سطح عالی به عنوان امام جماعت.

۸. برگزاری سه نوبت نماز جماعت توسط ایشان.

۹. برخوردار از امناء و کادر مجرب (دارای حداقل مدرک علمی لیسانس) و معتمد محل که

صلاحیت علمی، اخلاقی و عملی آنان در حد مطلوب بوده و آموزش‌های لازم را در راستای ایفای خدمت به محیط نورانی مسجد پشت سر گذارده‌اند.

۱۰. دارای برنامه‌های متداول مناسبتی اعم از برنامه‌های ماه مبارک رمضان، ماه محرم و صفر و برنامه‌های سیاسی انقلابی در محیط مسجد.

« ۴) مسجد محله‌ای:

تعریف:

مسجدی که با محوریت برنامه‌های نیایشی و عبادی در محله‌های مختلف از نواحی یک شهر شکل گرفته است را مسجد محله‌ای گویند.

ویژگی‌ها:

۱. دارای ساختمانی با گنجایش مطلوب جمعیت برای حضور مردم محله.
۲. در دسترس و سریع الوصول بوده و مردم در کمترین فاصله‌ی زمانی می‌توان خود را برای نماز جماعت و سایر برنامه‌های عبادی به مسجد رساند.
۳. بهره‌مندی از روحانی سطح عادی به عنوان امام جماعت.
۴. اقامه حداقل دو نوبت نماز جماعت ظهر و مغرب.
۵. دارای حداقل رقبات غیر مکفی برای اداره مسجد.
۶. برخوردار از امناء و کادر مجرب که صلاحیت علمی، اخلاقی و عملی آنان در حد مطلوب.
۷. فعال در برگزاری برنامه‌های معنوی و فرهنگی در مناسبت‌های اسلامی به جهت تعظیم شعائر دینی.
۸. دارای امام جماعتی با نشاط و دارای روحیه‌ی جوان‌گرایی و توانمند در ارتباط‌گیری با عموم مردم به ویژه جوانان و نوجوان.

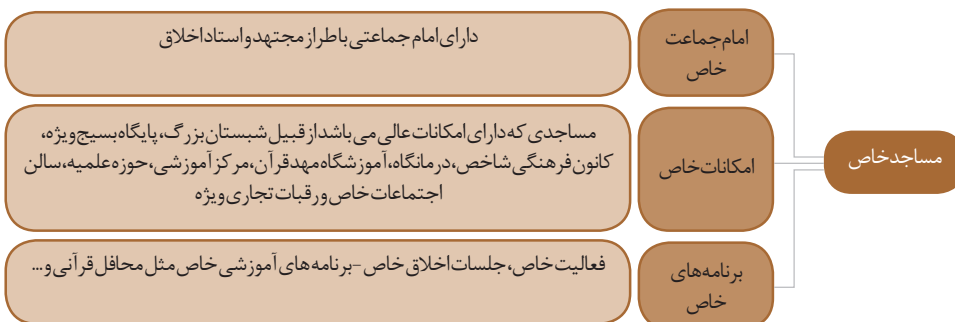
۹. دارای حداقل یک تشکل مسجدی فعال که متولی فعالیت‌های فرهنگی مسجد باشد از جمله پایگاه بسیج یا کانون فرهنگی.

□ **تبصره:** در چشم انداز این طرح با شناسایی کلیه مساجد غیر فعال و راکد، می‌بایست با برنامه‌ریزی‌های لازم این گونه مساجد در آینده نزدیک در ردیف مساجد فعال به لحاظ عملکردی قرار گیرند.

« ۵) مسجد ویژه (خاص):

تعریف:

مسجد ویژه (خاص)؛ مسجدی است که علاوه بر ویژگی‌های مساجد طبقه بندی شده (اعم از مساجد جامع، محوری و محله‌ای) به جهت ویژگی خاصی در جامعه اسلامی و در شهر و منطقه‌ی جغرافیایی خود شهرت دارد.

ویژگی‌ها:

۱. بهره‌مندی از روحانی و عالم توانمند شهر به عنوان امام جماعت که حداقل دارای مدارج علمی سطح ۳ و شرکت در دروس خارج باشد.
۲. دارای ساختمانی نسبتاً وسیع با گنجایش مطلوب جمعیت برای حضور مردم محله، نواحی و مناطق پیرامونی مسجد.
۳. برگزاری سه نوبت نماز جماعت توسط ایشان و یادداشتن نایب خاص روحانی.
۴. دارای ساختمان‌هایی در شأن مسجد و موقوفات و درآمدهای پایدار جهت تامین هزینه‌های جاری مسجد.
۵. برخوردار از امناء و کادر مجرب که صلاحیت علمی، اخلاقی و عملی آنان در حد مطلوب بوده و آموزش‌های لازم را در راستای ایفای خدمت به محیط نورانی مسجد پشت سر گذارده‌اند.
۶. برخوردار از مجموعه‌های فرهنگی در حاشیه‌ی مسجد با کارکردهای متنوع فرهنگی اجتماعی متناسب با شئون مسجد.

« ۶ مساجد روستایی:»

مساجد روستاها، در بخش مرکزی یا ناحیه‌ی توسعه‌پذیر روستا احداث می‌شوند. این اماکن مقدس قلب فرهنگی روستا هستند از این رو کلاس‌هایی برای آموزش قرآن مجید و احکام و اخلاق و دیگر برنامه‌ها در طول سال برگزار می‌نمایند.

مساجد روستایی به عنوان مأمونی مناسب برای نوجوانان و جوانان، تقویت باورهای دینی و هویت فرهنگی مناطق روستایی را محور اصلی فعالیت خود می‌دانند.

این مساجد از گذشته علاوه بر کارکردهای معنوی، کارکردهای اجتماعی نیز داشته و در حل اختلافها، رفع مشکلات و مسائل خانوادگی، اجتماعی و حتی عمرانی روستا نقش فعال و تأثیر گذاری را ایفاء می‌کرده‌اند.

« ۷) مسجد بین راهی:

تعریف:

مسجدی که در بین راه و مسیر شهرستان و یا شهر قرار دارد و کارکرد آن تنها اقامه نماز بوده و امکان برنامه‌های خاص مساجد شهری را ندارد لکن به جهت موقعیت خاص می‌توان از این مساجد برای مسافران به تناسب شرایط، ضمن اجرای برنامه‌های عبادی و نیایشی فوق برنامه‌هایی از قبیل بیان احکام و روایات کوتاه ما بین نماز ظهرین و عشائین، برگزاری نمازگاه یا فروشگاه‌های محصولات فرهنگی دینی و ... اجراء نمود.

« فصل سوم: درجه بندی

« الف) رویکرد اصلی درجه‌بندی

درجه‌بندی بر اساس ارزیابی کیفی، عملکردی و فعالیت‌های ارکان مسجد صورت می‌پذیرد.

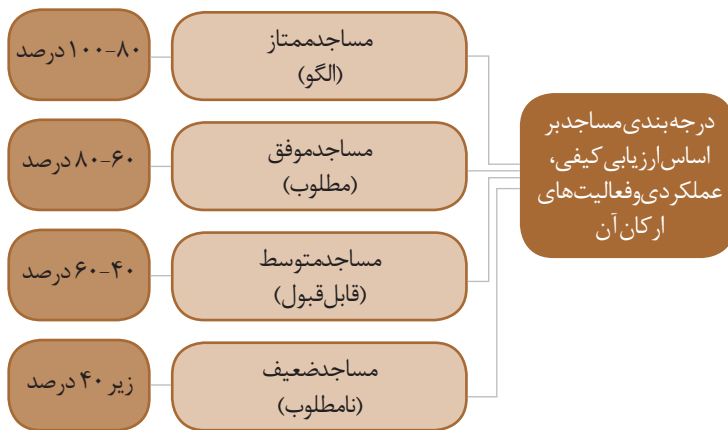
« ب) اهداف درجه‌بندی بر اساس ارزیابی کیفی

- برنامه‌ریزی برای ارتقای درجه‌ی مساجد.
- برنامه‌ریزی برای شناسایی و معرفی الگوها.
- تقدیر، تشویق و نقد عملکرد کارگزاران مسجد.
- جهت‌دهی پشتیبانی‌ها و مساعدت‌های ستاد از مساجد.
- ارزیابی مستمر از وضعیت مسجد و عملکرد کارگزاران و ارکان آن.

« ج) انواع مسجد بر حسب درجه

در این بخش بر اساس نوع فعالیت ارکان مسجد و میزان مطلوبیت عملکرد آنها بر اساس مراتب ذیل درجه‌بندی صورت می‌پذیرد:

۱. مساجدممتاز (الگو)
۲. مساجدموفق (مطلوب)
۳. مساجدمتوسط (قابل قبول)
۴. مساجدضعیف (نامطلوب).

« د) شاخص‌های نظام‌مند واحد

اهمیت و وزن محورها، زیر محورها و شاخص‌ها در تعیین گونه و سطح مسجد بسته به برخی متغیرهای زمینه‌ای از قبیل موقعیت مکانی مسجد، بافت جمعیتی محیط پیرامونی مسجد، فرهنگ غالب منطقه و ... تغییر خواهد نمود.

■ اهمیت شاخص‌ها در هر زیر محور متفاوت است. (به عنوان مثال سن امام جماعت و تحصیلات ایشان به عنوان دو شاخص مربوط به امام از اهمیت یکسانی در ارزیابی برخوردار نیستند).

- اختلاف وزن شاخص‌های مربوط به یک زیر محور، نیز با هم تفاوت دارند (به عنوان مثال امام جماعت از اهمیت بالاتری نسبت به خادم و امناء برخوردار است).
- محورهای مورد ارزیابی از اهمیت متفاوتی برخوردار خواهند بود. (به عنوان مثال محور منابع انسانی مسجد وزن بالاتری نسبت به محور سخت افزار دارد)

« ه) نحوه تعیین سطح و درجه امام جماعت مسجد

« ۱. سطح عادی:

- سن: ۲۵ تا ۶۰ سال
- تحصیلات: حداقل سطح ۲ حوزوی.
- دوره‌های آموزشی: آموزش مقدماتی مدیریت مسجد.
- ملبس به لباس روحانیت به صورت دائم
- شهرت به حفظ شئون روحانیت و آراستگی و التزام به ولایت فقیه

« ۲. سطح عالی:

- سن: ۳۰ تا ۶۰ سال
- تحصیلات: سطح ۳ حوزه، لیسانس دانشگاه.
- سوابق تبلیغی: حداقل ۵ سال سابقه امامت (نیابت مسجد در تهران).
- سوابق اجرایی: حداقل ۵ سال سابقه مدیریت آموزشی یا فرهنگی.
- دوره‌های آموزشی: گذراندن آموزش مقدماتی و تکمیلی مدیریت مسجد و ...
- شهرت به حفظ شئون روحانیت و التزام به ولایت فقیه

« ۳. سطح ویژه:

- سن ۳۵ تا ۶۰ سال
- تحصیلات: سطح ۴ حوزه. فوق لیسانس یا دکتری دانشگاه.
- سوابق تبلیغی: در خشان در امر تبلیغی و متخصص در امر تبلیغ.
- سوابق اجرایی: دارای حداقل ۱۰ سال سابقه مدیریت آموزشی و فرهنگی در امور مرتبط به مسجد.
- شهرت به شئون روحانیت و التزام به ولایت فقیه.
- دوره‌های آموزشی: مدرس حوزه و دانشگاه. متخصص و صاحب نظر در حوزه دین.
- در طرح سطح بندی ائمه محترم جماعات مساجد تفکیک آنان به لحاظ گویش، محل زندگی، وقت گذاری در مسجد، اشتغال‌ات اداری و فرهنگی و... در انتصاب در مسجد، می بایست مورد توجه قرار گیرد.

« فصل چهارم: نحوه
اجرای طرح

« الف) نحوه شناسایی و تفکیک مساجد بر اساس سطح و گونه

بعد از تفکیک مساجد و بازشناسی تعاریف و مفاهیم و کارکردهای اجتماعی انواع مساجد، می‌بایست نحوه شناسایی و تطبیق مختصات مساجد حاضر در جامعه با تقسیم‌بندی صورت گرفته عملی گردد از این جهت شیوه ذیل می‌تواند اجرایی شود:

۱. دریافت آمار کلی مساجد استان به تفکیک نواحی هجده گانه توسط دفتر نظارت و ارزیابی.

۲. طراحی فرم ثبت مشخصات مساجد بر اساس نظام گونه‌بندی توسط دفتر نظارت و ارزیابی.

۳. اعزام کارشناس ارزیاب جهت ثبت و تکمیل فرم‌های مربوطه توسط نواحی مرکز.

۴. آمایش و جمع‌بندی اطلاعات بدست آمده توسط مدیر ناحیه و ارسال به دفتر نظارت و ارزیابی.

۵. تایید نهایی و بهره‌گیری از سوابق موجود در مرکز و تنظیم روکش تحلیلی توسط دفتر نظارت و ارزیابی و ارائه نتایج به ارکان مرکز جهت برنامه‌ریزی‌های آتی (توانمندسازی، بهبود و ارتقاء سطح مساجد استان به لحاظ نیروی انسانی، نرم‌افزاری و سخت‌افزاری).

« ب) شیوه زمان بندی

در نگاه کلی آمایش و ثبت اطلاعات اولیه مساجد در یک دوره یک ساله به عنوان قدم نخست در تفکیک مساجد استان و برنامه ریزی های لازم، امری ضروری است لکن به دلیل تغییر وضعیت بعض مساجد مانند نوسازی، گسترش و بهسازی فضای فیزیکی مسجد، استقرار امام خاص و یا بالعکس و ... مناسب است اطلاعات مساجد، توسط ناحیه و براساس سیاست های ابلاغی توسط دفتر نظارت و ارزیابی، هر ساله به روز رسانی گردد.

« ج) مدل بهره برداری از اطلاعات و سطوح دسترسی ارکان

بهره مندی و استفاده کاربردی از اطلاعات بدست آمده از این روش غایت و هدف اصلی بوده که هر ساله با در نظر گرفتن شرایط مساجد و ائمه محترم جماعات براساس سیاستها و برنامه های مرکز، توسط دفتر نظارت و ارزیابی مدل اجرایی و نحوه عملیاتی نمودن برنامه تدوین و در آغاز سال، طی بخشنامه ای توسط آن دفتر به نواحی ابلاغ می گردد. بدیهی است انجام عملیات سطح بندی و گونه بندی در مرحله اجرا تماماً توسط نواحی مرکز صورت می پذیرد. شایان ذکر است اطلاعات بدست آمده در اختیار دفتر نظارت و ارزیابی قرار خواهد گرفت و بعد از پایش و تأیید نهایی توسط آن دفتر، ثبت اطلاعات در سامانه مربوطه توسط نواحی مرکز، انجام خواهد شد. همچنین سطح دسترسی به این اطلاعات بر اساس اقتضات و البته نیاز معاونت ها و مدیریت های مربوطه، تعریف خواهد شد.

« د) چگونگی انجام عملیات شناسایی مساجد توسط نواحی

شیوه اجرایی در مدل به کارگیری کارشناس ارزیاب جهت شناسایی مساجد توسط نواحی محترم مرکز، براساس تعداد مساجد هر ناحیه بوده و ارزیابی عملکرد مسجد عیناً همان دستور العمل مندرج در نظام نامه، خواهد بود.

« ه) نتایج حاصل از طرح

- تعیین درجه و سطح امام جماعت (عادی، عالی، ویژه).
- تعیین سطح و گونه مساجد (با درصد مستمر ممکن است سطح و گونه مساجد تغییر یابد).
- تعیین کارگزاران و امام جماعت متناسب با سطح و گونه مسجد (جابجایی و انتصابات جدید).
- تعیین درجه سایر کارگزاران (امناء و خادمین) متناسب با گونه و سطح مسجد.
- ارائه‌ی محتوا و محصولات پشتیبان متناسب با سطح مسجد.
- ارائه‌ی الگوهای برنامه‌ای و جهت دهی به فعالیت مسجد.
- تعیین و تخصیص میزان کمک‌های مالی بر اساس سطح و گونه مساجد.

فصل پنجم: جدول ها

« الف) جدول اصلی طرح

سطح مساجد	گونه مساجد	درجه بندی بر اساس عملکرد در کان مسجد
- مسجد متصلی	- (گونه الف) عمومی	- مساجد ممتاز (الگو)
- مسجد جامع	- (گونه ب) کسبه و بازاریان	- مساجد موفقی (مطلوب)
- مسجد محوری	- (گونه ج) متولیان و مخاطبان فرهنگ، هنر و تعلیم و تربیت	- مساجد متوسط (قابل قبول)
- مسجد محله‌ای (عام)	- (گونه د) دولتمردان، نظامیان و دست‌اندرکاران حاکمیت	- مساجد ضعیف (نامطلوب).

« ب) جدول سطح بندی

درجه	منطق (منطقه جغرافیایی)	گونه
ویژه	مرکز شهر و استان با منطق فقط نماز جمعه	- مسجد متصلی
عالی	مرکز شهر و استان با منطق اقامه نماز یومیه	- مسجد جامع
عالی	مناطق اصلی شهر (میادین، خیابان‌های اصلی)، به نوعی مرکزیت دارند	- مسجد محوری
عادی	مناطق فرعی شهر (خیابان‌های فرعی و کوچه‌ها)	- مسجد محله‌ای (عام)
ویژه	چهار مور دبالا + ویژگی امام و فعالیت خاص	- مسجد ویژه (خاص)
عالی	منطقه بازار	- مسجد بازار
عادی	مناطق خارج از شهر و بین راهی	- مسجد روستائی، شهرک‌های اقماری و بین راهی

« ج) جدول درجه بندی

درجه	منطق درجه بندی امام جماعت	سطح
ویژه	<ul style="list-style-type: none"> - سن: ۳۵ تا ۶۰ سال. (تبصره: امام جماعت مجتهد و استاد اخلاق بالای ۶۰ سال نیز ویژه است). - تحصیلات: سطح ۴ حوزه فوق لیسانس یا دکترادانشگاه. - سوابق تبلیغی: درخشان در امر تبلیغی، استاد حوزه و به طور خاص مجتهد و متخصص در امر تبلیغ. - سوابق اجرایی: دارای حداقل ۱۰ سال سابقه مدیریت آموزشی و فرهنگی در امور مرتبط به مسجد - دوره های آموزشی: مدرس حوزه و دانشگاه. متخصص و صاحب نظر در حوزه دین. - شهرت به حفظ شئون روحانیت و حانیت و التزام به ولایت فقیه 	سطح ویژه
عالی	<ul style="list-style-type: none"> - سن: ۳۰ تا ۶۰ سال - تحصیلات: سطح ۳ حوزه یا لیسانس دانشگاه. - سوابق تبلیغی: حداقل ۵ سال سابقه امامت مسجد در تهران. سخنران - سوابق اجرایی: حداقل ۵ سال سابقه مدیریت آموزشی یا فرهنگی. - دوره های آموزشی: آموزش مقدماتی و تکمیلی مدیریت مسجد و ... - شهرت به حفظ شئون روحانیت و التزام به ولایت فقیه 	سطح عالی
عادی	<ul style="list-style-type: none"> - سن: ۲۵ سال تا ۶۰ سال - تحصیلات: حداقل سطح ۲ حوزوی. - دوره های آموزشی: آموزش مقدماتی مدیریت مسجد. - ملبس به لباس روحانیت به صورت دائمی - شهرت به حفظ شئون روحانیت و آراستگی و التزام به ولایت فقیه 	سطح عادی